

HRVATSKI I TALIJANSKI UTJECAJI U ISTRORUMUNJSKOJ GRAMATICI

August KOVAČEC

prof. dr., Filozofska fakulteta Zagreb, 41000 Zagreb, Avenija Vukovar 2, CRO
dr., professore ordinario, Facoltà di Filosofia, 41000 Zagreb, Avenija Vukovar 2, CRO

NACRTAK

Općenito je poznato i u lingvistici već odavno opće prihvaćeno da praktički nema jezika koji bi, što se leksika tiče, bio rezultat samo vlastita internog razvoja. U različitim okolnostima i s različitim intenzitetom, svi jezici preuzimaju leksičke jedinice iz drugih jezika i integriraju ih u svoj leksikon, bilo kao posuđenice bilo kao kalkove (doslovno prevedenice). Mnogobrojne slučajeve leksičkog posuđivanja eksplicitno je i detaljno opisala poredbeno-povijesna lingvistika od druge polovice 19. st. na ovamo, a posuđivanje je u krajnjem ishodu uvijek rezultat ovakva ili onakva jezičnog dodira koji se ostvaruje putem dvojezičnosti (bilingvizma) u vrlo širokom smislu. Dok o mogućnosti preuzimanja leksičkih jedinica iz jednoga jezika u drugi nije bilo većih sporova i razilaženja među lingvistima, drugačiji je bio njihov odnos prema preuzimanju jedinica iz jednoga jezika u drugi na planu glasova i gramatičkih oblika, pri čemu su mnogi sumnjali u mogućnost preuzimanja kako glasova tako i gramatičkih elemenata iz drugih jezika. Unatoč poznatoj činjenici da se pri preuzimanju riječi iz drugih jezika strani fonemi redovito zamjenjuju fonemima vlastita jezika koji su im po stanovitim kriterijima najbliži (Petrovici, 1969, 41), za glasovne je sustave relativno lako bilo na mnogobrojnim primjerima pokazati da su mnogi jezici preuzimali foneme iz drugih jezika, ili su pak se glasovne promjene dogadale po uzoru na one u nekom drugom jeziku.

Drugačije se gledalo na mogućnost preuzimanja gramatičkih jedinica iz jednoga jezika u drugi. Mnogi lingvisti 19. st. izriječno su tvrdili kako posuđivanje gramatičkih elemenata nije moguće. Tako i znameniti francuski lingvist Antoine Meillet, jedan od najvećih autoriteta u lingvistici prve polovice 19. st. poput mnogih svojih suvremenika tvrdi kako je posuđivanje u području leksika posve prirodno, ali istodobno posuđivanje u području glasova i gramatike drži iznimkama, jer "dvojezični govornici koji mogu birati između dvaju jezika pritom ta dva jezika ne miješaju" (Meillet, 1958, 83 /prvo izdanje 1921/; Petrovici, 1969, 39). Za Meilleta, kao i za mnoge druge, izgovor i gramatika tvore zatvorene sustave koji nisu spremni primati strane elemente, pa i onda kada se takvi elementi, iznimno, posuđuju, posuđene strane glasovne i gramatičke jedinice ne zadiru u cjelinu sustava, nego na stanovit način ostaju na njegovim marginama (Meillet, 1958, 84, 87; Filipović, 1986, 25). Iako je u kasnijim svojim radovima donekle ublažio ovakvo kategoričko mišljenje o tom

pitanju (Meillet, 1952, 101-102 /prva verzija citiranog članka objavljena je 1933./; Petrovici, 1969, 39), ipak su za njega, kao i za većinu lingvista njegova doba, takve pojave ostajale perifernima. Nasuprot takvim gledištima, Hugo Schuchardt, koji je insistirao na tome da nema "čistih" jezika koji ne bi sadržali i stranih elemenata, izriječno je ustvrdio da je i gramatički sustav jezika "propustan" pa se i u nj mogu preuzimati gramatički elementi iz drugih jezika (Schuchardt, 1922, 195-6 i dalje; također i str. 131). Iako su temeljne činjenice arealnog tipološkog srodstva, koje pretpostavlja upravo mogućnost međujezičnih utjecaja i u gramatici, bile vrlo dobro poznate još od kraja prošloga stoljeća (npr. balkanski jezici - grčki, albanski, makedonski, rumunjski i bugarski pokazuju, iako nisu izravno među sobom srodni, mnogobrojne međusobne podudarnosti u gramatici koje mogu biti jedino posljedica konvergentnoga razvoja; po tim podudarnostima oni tvore balkanski jezični savez), veću i sustavniju pozornost interferencijama u gramatici počeli su pridavati istom

lingvisti praškoga lingvističkog kruga, ponajprije N. Trubeckoj i R. Jakobson, a nakon drugoga svjetskog rata u Americi Martinetov učenik Uriel Weinreich i Einar Haugen (Petrovići, 1969, 38). Podvrgnuvši analizi mnogobrojne do tada poznate primjere Weinreich je u svojoj knjizi pokazao kako zapravo, gledajući čisto teoretski, sam jezik ni u fonologiji (i fonetici) ni u gramatici ne postavlja nikakva ograničenja za to da se iz jednoga jezika u drugi preuzimaju i glasovni i gramatički elementi (Weinreich, 1953, *passim*, za gramatičke elemente osobito 29-46), premda se to može odvijati intenzivnije i u većoj mjeri prije svega u posebnim izvanjezičnim uvjetima.

Lingvisti se danas općenito slažu u tome da je jedan od temeljnih uvjeta i razloga konvergentnomu razvoju jezika bilingvizam (dvojezičnost), te da se zahvaljujući njemu i obilježja i elementi glasovne i gramatičke strukture mogu iz jezika u jezik preuzimati, a kadšto se i proširiti na velikim prostorima na kojima su u optjecaju različiti jezici među kojima nema izravne srodnosti; istodobno se polazi od toga da nema bilingvizma bez interferencije (Petrovići, 1959, 39). Pritom ipak valja imati na umu da će prilikom kontakta i svestrano organiziranih nacija, koje raspolazu nizom institucija kojima je zadaća da bdiju "nad čistoćom vlastita jezika", sudbina neizbježnih interferencija biti bitno različita nego sudbina interferencija u idiomima kojima govore male skupine ljudi bez društvenog prestiza i bez većine izvanjezičnih institucija s pomoću kojih se obično podržava stabilnost naslijeđene jezične norme (škola, crkva, administracija, vojska, tisak, radio, folklor i dr.). Dok će jezici velikih i prestižnih jezičnih zajednica sa stabilnim standardiziranim oblicima i razvijenim izvanjezičnim institucijama u pravilu lako i dosljedno odolijevati utjecajima drugih jezika, a u najgorem slučaju omogućiti da se oni svedu na preuzimanje leksičkih jedinica (uključujući i leksičko kalkiranje), bez stvarne mogućnosti bilo kakva značajnijeg utjecaja na području gramatike i glasova, dotle će u zajednicama malih idioma bez vlastitih "zaštitnih" institucija, u kojima svi pripadnici obvezatno poznaju i drugi jezik ("jezik šire zajednice") pa su prema tome svi bilingvisti, neizbježne interferencije iz svakodnevne uporabe dvojezičnih govornika relativno lako moći biti prihvaćene kao norma jezičnoga ponašanja u zajednici. Dok su se jezični kontakti promatrali kroz prizmu prvenstveno velikih i stabilnih jezika, pravi doseg jezičnih interferencija u gramatici i nije bilo moguće jasno uočiti. Upravo u tom smislu primjer istrorumunjskoga je posebno instruktivan jer se u toj jezičnoj zajednici interferencije odvijaju bez značajnijeg djelovanja ikakvih izvanjezičnih institucija.

Kao što smo već istaknuli na drugome mjestu, istrorumunjski su danas obvezatno i od reda dvojezični, oni se osim svojim domaćim idiomom obvezatno i redovito služe i hrvatskim (u različitim njegovim oblicima, od lokalnih čakavskih govora do standardnog jezika), a

dvojezičnima postaju gotovo redovito od najranijeg djetinjstva. Takvo stanje traje, čini se, u sličnu obliku najmanje od kraja 17. st. kada imamo prvi eksplicitan spomen o njihovu općem bilingvizmu (Pušcariu, 1926, 26; 1929, 5). Dugotrajan, obvezatan, opći i aktivan bilingvizam s jedne strane i odsutnost s druge strane, bilo kakvih izvanjezičnih institucija koje bi u istrorumunjskom organizirano podržavale naslijeđeno jezično stanje, razlogom su što su u istrorumunjskom aloglotski utjecaji daleko dublje prodirali u sve dijelove jezičnoga ustroja nego li u drugim kontaktnim elementima, pa i onih u gramatici, mogu promatrati u njihovu odvijanju. Preliminarano spomenimo samo da se inventar istrorumunjskih konsonanata (unatoč razlikama u distribuciji i u frekvenciji) u potpunosti poklapa s konsonantskim inventarom u okolnim hrvatskim čakavskim govorima, i da se današnji inventar istrorumunjskih vokala može dovesti u vezu sa starijim njegovim stanjem u čakavskom, kakvo se još čuva u pojedinim hrvatskim govorima koji su nešto dalje od istrorumunjske aree (Petrovići, 1967, 270, 271-2; Kovačec, 1971, 75-80; 1984, 554-8). Istrorumunjski ima osobitu važnost za proučavanje procesa interferencije u morfologiji; njegovi mnogobrojni primjeri pokazuju da u danim izvanjezičnim okolnostima promjene u morfologiji (i općenito u gramatici) pod stranim utjecajem mogu biti jednako značajne kao i one u leksiku, i fonologiji. Istrorumunjski je osim s hrvatskim bio dosta dugo i intenzivno i u kontaktu s talijanskim, a dio starijih Istrorumunjski na jugu još i danas, osim istrorumunjskoga i hrvatskoga, vlada i talijanskim, pa ćemo pored hrvatskih prikazati i talijanske utjecaje u istrorumunjskoj gramatici.

Najjednostavnije se posuđuju oni gramatički momenti koji su labavo vezani uz lekseme pa se ponašaju slobodno, gotovo kao i leksemi. Tako u istrorumunjskom od bilo kojeg upitnog priloga, zamjenice ili determinanta (determinativnog pridjeva) možemo danas tvoriti neodređeni prilog, zamjenicu ili determinativ s pomoću (postponiranog) labavo vezanog monema *god* (Žejane: *god* sa značenjem "bilo...; ...god": *cum* "kako", *iúve/iúva* "gdje", *costró* "kamo", *cât* "koliko", *čire* "tko", *če* "što", *cârle* "koji" itd. - *cum god/cum god* "bilo kako, kako god", *iúve god/iúva god* "bilo gdje, gdje god", *costró god* "bilo kamo, kamo god", *cât god/cât god* "bilo koliko, koliko god", *čire god/čire god* "bilo tko, tko god", *če god/če god* "bilo što, što god", *cârle god/cârle god* "bilo koji, koji god" itd. Jednako kao i u hrvatskom, element *god/god* može biti izravno vezan na prilog, zamjenicu ili determinativ ili se pak odvojiti od njih umetnutim elementima (Kovačec, 1968, 101), a *god* može fakultativno alternirati sa istoznačnim elementom rumunjskog podrijetla *vă*.

Vezani gramatički monemi (npr. padežni nastavci) iz hrvatskoga dolaze u istrorumunjskom samo kao "pogreške" koje govornici redovito ispravljaju (ako su ih svjesni) ili pak izriječkom izjavljuju da "nije dobro" tako govoriti. Npr., kada netko kaže *més-am pre fazáne* "išli smo (išao sam) na fazane", vrlo će se lako dogoditi da odmah primijeti kako je oblik *fazáne* (*fazáne*) zapravo hrvatski ("akuzativ plurala muškoga roda"), a da bi istrorumunjski trebalo reći *més-am pre fazán* (plural je jednak singularu). No govornici drugačije reaguju kada se padežni hrvatski oblici preuzimaju u službi priložne oznake ili dijela predikata. Istrorumunjski je iz čakavskog preuzeo velik broj gotovih izraza koji se sastoje od prijedloga i imenice u posebnom padežnom obliku (akuzativu, lokativu, rjeđe genitivu), a imaju redovito funkciju priložne oznake, dijela predikata ili priložnog atributa. U tim je izrazima najčešće riječ o prijedlozima *za, na, do, po*, i sl. a rjeđe o prijedlozima *o, pod, preo*; imenica je redovito u jednini, a samo iznimno u akuzativu množine: za *glávu* (*ij*) "trađiti se) o glavi", za *nórf a/bedáca* (*avé*) "(držati) za budalu", (*veri*) za *pópa* "(postati) svećenikom"/"za svećenika", (*fáče*) na *rúke* "(na)praviti ručno" itd. U drugim sklopovima, s istim leksičkim značenjem kao ove imenice, dolaze drugi leksemi, iskonsko rumunjski, koji su njihovi sinonimi: (za) *gláv(u) - cáp*, (za) *póp(a) - preft*, (na) *rúke(j) - mář(a)*, (po) *svít(u) - lúme* itd., no u velikom broju slučajeva (zbog obilatog posuđivanja) istrorumunjski i čakavski služe se istim leksemima (označiteljima) ili pak po obliku bliskim i lako prepoznatljivim: *cumpír - kumpír* "krumpir", *lov - lov, salátg - salata, sândéř - sudac* itd. Upravo zahvaljujući takvim slučajevima, granica između dvaju idioma (jezika) postaje neprimjetna, fluidna, pa se "pogreške" teže uočavaju. Na temelju desetaka i desetaka primjera uporabe prijedloga za s imenicama ženskog roda na -a u akuzativu (akuzativ na -u) izlučen je u istrorumunjskom diskontinuirani (prekinuti) označitelj monema /za...-u/ koji se zatim počeo kombinirati i s čisto rumunjskim leksemima. Tako se npr. u Žejanama pored (*vlá*) za *žénu* "(uzeti) u za *žénu*", (*avé*) za *ručénu* "(imati) za objed"; (*máncá*) za *večéru* "(jesti) za večeru" to isto može izraziti i rumunjskim leksemima (*vlá*) za *mul'áru*, (*avé*) za *mérindu*, (*máncá*) za *čiru*, premda se s istim značenjem može upotrijebiti i rumunjska konstrukcija s prijedlogom *de* (*de mul'áre, de mérinde, de čira*). Preuzimanju takvih vezanih diskontinuiranih monema pripomoglo je dakako i to što u pojedinim slučajevima (primjerice uz imenicu muškog roda na konsonant) u akuzativu imenice imamo nulti označitelj (*za cumpír-ø*), pa tad hrvatski prijedlog može funkcionirati kao svaki prijedlog naslijeđen iz prarumunjskoga koji ne zahtijeva da se uza nj oblik imenice mijenja (*pre cumpír, de cumpír* itd.) (Kovačec, 1966, 62; 1968, 92-5). Dakako, od primjene takvih struktura na tri tipična rumunjska leksema (i to u Žejanama, k tome, i fakultativno) do pune integracije u istrorumunjski sustav prijedložnih

oblika još je dalek put, ali je važno da je taj put otvoren. Kada se taj isti prijedlog za kombinira sa zamjenicama, onda dolazi bilo s hrvatskim nenaglašenim oblicima osobnih zamjenica (*zâ me, zâ te, zâ nu* itd.), ali i sa naglašenim oblicima istrorumunjskih zamjenica (u akuzativu ili dativu) premda samo na Jugu: za *míre* "za mene", za *lu já* "za nju". Ova analiza vrlo zorno pokazuje kako ni gramatički sustav jednoga jezika nije nepropustan za strane utjecaje (Kovačec, 1968, 97-8).

Ostavljajući ovdje po strani reorganizaciju množine imenica muškoga roda (Kovačec, 1966, 63-5; 1968, 82-4), zadržat ćemo se na nekim pojavama koje se tiču broja imenica i srednjega roda imenica i pridjeva. Poput drugih rumunjskih povijesnih narječja i istrorumunjski je naslijedio jasno morfološko razlikovanje jednine i množine imenica. Takvo se tretiranje gramatičkog broja uglavnom poklapalo s izražavanjem broja imenica u hrvatskom, osim u slučajevima relikata duala koji nisu zanemarivi. Naime, u hrvatskom (uključujući i čakavski), uz broj jedan, -dna, -dno imenica stoji u jednini, uz brojeve 2, 3, 4 u obliku koji se formalno poklapa s genitivom jednine (zapravo relikat nekadašnjeg duala), a uz brojeve od pet na više (osim složenih 22, 23, 24; 32, 33, 34 itd.) imenica dolazi u genitivu množine (1 dan, 2/3/4 dana, 5/6/7...10... dana/dân; 1 žena, 2/3/4 žene/ženi, 5/6/7...10... žena/žen itd.). Pri takvoj organizaciji izraza u hrvatskom, doslovno provođenje (koje je za bilingve najkomotnije) sa hrvatskoga na istrorumunjski bilo je znatno otežano, pa je zato za one imenice koje u govoru imaju veliku frekvenciju (a tu su prije svega izrazi za mjeru i količinu) uz naslijeđene istrorumunjske oblike za jedninu (uz broj 1) i za množinu (uz brojeve 2/3/4) posuđen za svaku takvu imenicu i hrvatski oblik genitiva množine (uz brojeve od pet na više). Manje je važno što hrvatskom dualu sada odgovara istrorumunjski nekadašnji plural, što se hrvatski genitiv plurala jednostavno preuzima (doduše u fonetski starijem obliku, koji više ne dolazi u okolnim čakavskim govorima), a daleko je važnije to što sada trima serijama oblika u hrvatskom odgovaraju tri serije oblika u isto-rumunjskom:

Jednina	Dvojina	Množina
<i>o zi</i> - "jedan dan"	<i>doi/trei/pátru zile</i>	<i>5/6/7...dân</i>
<i>o kilé</i> - "jedan kilogram"	- <i>kilé</i>	- <i>...kil</i>
<i>o úřé</i> - "jedan sat"	- <i>úře</i>	- <i>...ur</i>
<i>án l'édán</i> - "jedan tjedan"	<i>doi/trei/pátru l'édán</i>	- <i>...l'édni</i>
<i>án míseř</i> - "jedan mjesec"	- <i>míseř</i>	- <i>...míseři</i>
<i>án méřár</i> - "jedan metar"	- <i>méřár</i>	- <i>...méřri</i>

Iako na takav način reliktna kategorija duala nije iz hrvatskoga prenesena u potpunosti, ona je ipak prenesena, i postala obvezatnom, u najčešćim slučajevima (Kovačec, 1966, 65-6; 1968, 99-101), dok u svim drugim slučajevima istrorumunjski čuva naslijeđenu organizaciju, tj. samo jedninu i množinu (*o cáse/ /2/3/*

4/...10 case). Iako se ovdje nisu izravno posuđivali odvojeni morfemi, iako je ova reorganizacija podsustava ograničena na malen popis imenica, hrvatsko poimanje gramatičkog broja zakoračilo je i u istrorumunjski...

U svezi sa sličnim niveliranjem razlika između dvaju jezika u kontaktu, odnosno u svezi s primjenjivanjem jezičnog ponašanja jednoga jezika u drugome, zanimljive su i pojave koje se tiču osobnih zamjenica u južnim istrorumunjskim govorima. Naime, osobna zamjenica u istrorumunjskom ne poznaje posebnih oblika za genitiv, nego samo oblike za nominativ, dativ i akuzativ. Jednaku ulogu kakvu kod imenica igra genitiv u istrorumunjskom kod osobnih zamjenica igraju najčešće posesivi (u pridjevskoj ili u zamjeničkoj službi). Premda i u hrvatskom posesivi po svojoj ulozi, u nekim slučajevima, mogu zamjenjivati genitiv ličnih zamjenica, oblici genitiva ličnih zamjenica u hrvatskom normalno postoje, a ima cio niz slučajeva u kojima se ne mogu zamijeniti posesivima. U čakavskom genitiv lične zamjenice dolazi, među ostalim, i u ovim slučajevima:

a) uz determinante količine *koliko*, *malu*, *čuda* "mnogo" itd.);

b) kao subjekt rečenice kada on izražava partitivnost (*bilo ih je...*);

c) kao subjekt rečenice sa zanižkanim glagolom (*ona ne ji kruha...*);

d) kao subjekt rečenice sa zanižkanim glagolom *biti* (*ni ga...*, *ni te bilo...* itd.). Važno je napomenuti da se genitiv ličnih zamjenica po obliku poklapa s akuzativom, osim za treće lice jednine ženskoga roda (genitiv: *nje/je*, akuzativ: *nju/ju*), a taj se sinkretizam da utvrditi na temelju oblika odgovarajućih imenica "koje se njima zamjenjuju". No te su oblike dvojezični istrorumunjski govornici poistovjetili s akuzativom, pa barem u četiri navedena slučaja hrvatske genitivne oblike izražavanju akuzativnim oblicima istrorumunjskih ličnih zamjenica, npr. *tire n-a fost za tebe ni bilo umjesto iskonskog istror. tu n-aj fost; nu-ij vo si nu-ij vo za nje ni pa je ni mjesto ja nu-ij si nu-ij; nu l-a fost tōta zija za ni ga bilo cili dan mjesto je n-a fost tōta zija; nu je-l vet" ni pre lūme za ni ga već ni na svitu mjesto je nu-ij vet" ni pre lūme; aij l'épur ovo léto? al'-i vedé tūde t udé de čéšt'i mít'i pre cāle...al' aij tūde. za Je zēci ovo léto? lh je vidit čuda tih mičih po putu...ih je čuda. mjesto aš l'épur ovo léto? (jel') aš vedé tūde (de) čéšt'i mít'i...jel'ās tūde. To dakako ne znači da je istrorumunjski razvio sustav genitivnih oblika ličnih zamjenica, nego samo to da je onu parcijalnu podudarnost između genitiva i akuzativa u hrvatskom iskoristio da bi istrorumunjskim akuzativom mogao izražavati i takve "genitivne" funkcije, jer su se na taj način razlike između dvaju kontaktnih idioma smanjile, odnosno izražavaju se automatski (Kovačec, 1968, 106-8).*

Sa stajališta jezičnog kontakta i interferencije, osobito je važna složena sudbina srednjega roda u istrorumunjskom. Dok su svi zapadnoromanski jezici izgu-

bili srednji rod (čuva se samo muški i ženski rod, a od srednjega roda samo relikti), u rumunjskom se srednji rod sačuvao. Iako ima i svoju morfološku značajku (za plural morfem *-uri* u dakorumunjskom i *-ure* u istrorumunjskom), on je u rumunjskom organiziran bitno drugačije nego u latinskom ili pak u slavenskim jezicima, a temeljna mu je značajka to što se imenice srednjega roda u jednini morfološki i sintaktički ponašaju kao imenice muškoga roda, a u množini (osim morfema *-uri*) jednako kao imenice ženskoga roda. Npr., u dakorumunjskom imenica *deget* "prst" u jednini se mijenja i slaže jednako kao i imenica muškoga roda om "čovjek" (*un deget* s neodred. članom kao *un om*; *degetul* s određenim članom kao *omul*; neodređeni genitiv-dativ *unui deget* kao *unui om*, određeni genitiv-dativ *degetului* kao *omului*; s atributom *un deget mic* "malen prst" ili *degetul mic* itd. (za ženski rod *o casă* "kuća" - *casa*; *unei case* - *casei*; *o casă mică* - *casa mică* itd.). No u množini se ta ista imenica *deget* ponaša kao imenica ženskoga roda (neodred. *degete* kao *case*, odred. *degetele* kao *casele*, genitiv-dativ *degetelor* kao *caselor* itd.), pa i pridjevski atribut uz tu imenicu mora biti u ženskom rodu (*degetele mele* "moji prsti" kao *casele mele* itd.). Zbog ovih se značajki srednji rod rumunjskoga tipa vrlo često zove i dvorod (franc. ambigendre) (Graur, 1960, 345-361, osobito 350; Kovačec, 1966, 66), Opća mu je značajka da u rumunjskom nikada ne označuje osobe ni bića, a u morfološkom i sintaktičkom smislu to što pridjevi i drugi determinanti (posesivi, demonstrativi) nemaju uopće posebnih oblika za srednji rod. Upravo takav "rumunjski" tip srednjega roda (dvoroda) očuvan je u južnom istrorumunjskom (*piēr* "noga" - *piēre* "noge"; *vārĥ* "vrh" - *vārĥure* "vrhovi" itd.).

Slavenski se srednji rod poklapa s latinskim u tome što djelomično ima i eksplicitne morfološke svoje značajke (npr. u hrv. u nominativu: sing. -o, -e; pl. -a), a posebno u tome što ima i pridjevske oblike koji su, u načelu, različiti i od muških i od ženskih te, na kraju, što imenice srednjega roda mogu označivati i bića (osobe i životinje).

Kada su se u rumunjski posuđivale slavenske imenice srednjega roda, zbog navedenih se razlika one nisu razvrstavale u kategoriju rumunjskoga srednjega roda (dvoroda), nego su adaptirane kao imenice ženskoga roda. To je vrijedilo i za istrorumunjski (u starijoj fazi), pa su hrvatske imenice *okno*, *sita*, *korito* preuzete u istrorumunjski kao *ocne*, *site*, *corite* (Jug) ili kao *ocna*, *sita*, *corita* (Žejane), tj. kao imenice ženskoga roda. No ovakvi ustaljeni mehanizmi adaptacije promijenili su se zahvaljujući tomu što je istrorumunjski pored velikog broja priložnih izraza (prijedlog+imenica u padežu) iz hrvatskoga posudio i velik broj načinskih priloga na -o (taj se morfem kombinira s leksemom kvalitativnog pridjeva), a takvi priložni oblici u hrvatskom po obliku koincidiraju s oblicima za srednji rod pridjeva u jednini:

Šušnjevice (foto: G. Filipi 1994).

veselo, sigurno, koražno, drago, frisko itd. Ova podudarnost u obliku između načinskog priloga i oblika srednjeg roda pridjeva u jednini imala je za posljedicu da su se i u istrorumunjskom uz zamjenički subjekt izražen u srednjem rodu (*čâsta* "to, ovo", *čâ* "ono", *če* "što...") počeli kao dio imenskog predikata upotrebljavati pridjevski oblici srednjega roda na -o (to je provedeno u potpunosti: *čâsta-i drâgo* "to je skupo", *čâ-i frîsko* "ono je svježije", *ce-i nôvo* "što je novo" itd.), ali se istodobno i od svakoga iskonskog istrorumunjskog pridjeva, naslijeđenoga iz prarumunjskoga, može izvoditi i oblik srednjega roda na -o (*bur, búre/búra* "dobar, -bra": *búro* "dobro"; *yrév, yrê* "težak, -ška": *yrévo* "teško"; *scurt, scúrte/scúrta* "kratak, -tka": *scúrto* "kratko" itd.) (Kovačec, 1966, 66-7).

Unatoč tomu, u istrorumunjskome nije bilo imenica srednjega roda uz koje bi pridjevski oblici srednjega roda na -o mogli stajati kao atributi ili kao imenski dio predikata, i tako se uporabno izjednačiti s hrvatskim, pa je uvođenje takvih oblika dovelo do reorganizacije cijeloga sustava. Iako i u južnim selima 'dvorodne' imenice izvan govornoga konteksta (npr. u radu s kvestionarom) često u množini bivaju tretirane kao imenice muškoga roda (*un piêr* "jedna/ noga" - *doi piêr*, m.r., "dvije noge" mjesto *do piôre*, dvorod, "iden"), ondje se rumunjski dvorod ipak uglavnom čuva. Nasprotno, u govoru sela Žejana sve imenice iz kategorije dvoroda (srednjega roda rumunjskoga tipa) prešle su po sintaktičkom staganju u muški rod (u pluralu uza se zahtijevaju pridjevske determinante u muškom rodu: *a mel' piôre*, m.r., "moje noge", *yroš piôre*, m.r., "debele noge", a ne ženski rod, kao kod dvorodnih imenica, *a méle piôre, yroše piôre* itd.), a dovršeci za plural dvorodnih imenica -ure i -e postali su morfemi za množinu imenica muškoga roda i za one imenice muškoga roda kod kojih je, zbog fonetskih promjena, jednina i množina bila svedena na isti oblik (zet "zet" - *zéture* "zetovi", *yospodâr* "gospodar" - *yospodâre* "gospodari" mjesto *zet - zet, yospodâr - yospodâr*) (Kovačec, 1966, 68). Kako je dvorod u žejanskom nestao kao kategorija, tako su se hrvatske imenice srednjega roda počele u žejanski istrorumunjski preuzimati bez adaptacije po rodu. Premda je takvih imenica, u relativno stalnoj uporabi, barem kod jednog dijela govornika još uvijek malo (*nébo, svítlo, srébro, zlâto, tésto*, a povremeno i još poneka), one uza se zahtijevaju (dakako, kod većega dijela govornika koji ih ne prebacuju u ženski ili u muški rod) pridjev u srednjem rodu kako u službi atributa tako i u službi imenskoga dijela predikata (*rôjšo svítlo* "crveno svjetlo", *svítlo-i rôjšo* "svjetlo je crveno" itd.). Osobito kod starijih govornika neke od tih imenica dolaze u ženskom rodu (*tésta, zlâta*), slažu se kadšto i u muškom rodu (*srébro-i drâg* "srebro je skupo") ili pak alterniraju sa sinonimnim likovima ženskoga roda (*svítloba* mjesto *svítlo*), no sve to ne osporava da se u istrorumunjskom pod utjecajem hrvatskoga razvio, u

elementarnom obliku, srednji rod slavenskoga tipa (Kovačec, 1966, 69; 1968, 90).

Valja istaknuti da u određenim okolnostima i leksički kalk može dovesti do značajnih promjena u gramatici nekoga jezika, a u tom je smislu rječit razvoj istrorumunjskih korelativnih "kvantitativnih" i "kvalitativnih" priloga i pridjeva. Dobro je poznato da takvi hrvatski korelativi (*koliko - toliko, kolik, -a, -o - tolik, -a, -o; kako - tako, kakav, -kva, -kvo - takav, -kva, -kvo*), čak i onda kada u njima nalaze morfološke ekvivalente, rijetko u romanskim jezicima nalaze sustavne podudarnosti u semantici i sintaksi. Što se (dako)rumunjskoga tiče, u pogledu korelativnih "kvantitativa" on se načelno podudara sa zapadnoromanskim jezicima, ali za korelativne "kvalitative" pokazuje prema većini zapadnoromanskih jezika niz odstupanja. Naime, latinski korelativni par *qualis, -e* ("*koji, -a, -e*") kakav, -kva, -kvo" - *talis, -e* "takav, -kva, -kvo" u rumunjskom se razvijao na poseban način: *qualis, -e* je preuzeo funkcije upitno-relativne zamjenice (i pridjeva) *quî, quae, quod* "koji, -a, -e" (dakorum. *care*, istrorum. *câre* "koji, -a, -e"), a *talis, -e* je postao leksički pridjev sa značenjem "jak, -a, -o" (dakorum. *tare*, istrorum. *târe*). Zato npr. dakorumunjski kao ekvivalente hrvatskim korelativnim "kvantitativima" *kakav, -kva, -kvo - takav, -kva, -kvo* upotrebljava opisne izraze *ce fel de - astfel de* (doslovno: "koja vrsta /čega" - "ta vrsta /čega").

U rumunjskom korelativni "kvantitativni" prilozi dolaze samo u samostalnoj, "pronominalnoj" uporabi (ne vezuju se uz imenice), a kvaliteta onoga što se označuje imenicom može se izraziti pridjevom. Takvoj uporabi u hrvatskom odgovara prilog u kombinaciji s imenicom u genitivu (*çît nisip* "koliko pijeska", event. "koliki pjesak, *çîtâ apâ* "koliko vode", event. "kolika voda", *çîti oameni* "koliko ljudi" itd.), dok odgovarajući pridjevski elementi *kolik, -a, -o - tolik, -a, -o* izražavaju ponajprije veličinu (onoga što je izraženo imenicom) a ne količinu; dakorumunjski veličinu izražava perifrastički: *çît de mare* "kolik", dosl. "koliko velik" - *atît de mare* "tolik", dosl. "toliko velik" (Kovačec, 1968, 102; 1972, 1128).

U velikom broju primjera, osobito onih iz tekstova s početka ovoga stoljeća, istrorumunjski kvantitativni korelativni prilozi i pridjevi vrlo se često slažu u sintaksi s odgovarajućim dakorumunjskim oblicima, ali pored toga, osobito na jugu, prilozi vrlo često dolaze jukstaponirani uz imenicu (koja odgovara hrvatskom genitivu), dok pridjevi označuju ponajprije stupanj veličine (prilozi: *çât ômir* "koliko ljudi", *çât ân* "koliko godina/lét"; pridjevi: *câta vrême* "koliko vremena", *acâta câsa* "tolika kuća", *acâfil'câl'* "toliko veliki konji" itd.), premda se mogu upotrebljavati i sa tradicionalnim značenjem naslijeđenim iz prarumunjskoga (*acâfil'câl'* može značiti i "toliko velik broj konja") (Kovačec, 1971b, 1129). Kako god bilo, kalkirajući hrvatsku uporabu istrorumunjski je temeljito izmijenio svoj podsustav korelativnih kvantitativa.

Dok je za "kvantitativne" korelative, unatoč semantičkim i sintaktičkim razlikama, postojao između hrvatskoga i istrorumunjskoga visok stupanj podudarnosti u morfološkoj organizaciji (a to je onda i moglo biti osnovicom od koje su polazile interferencije i nivelacija s hrvatskim), za "kvalitativne" korelative takvih morfoloških podudarnosti između dvaju jezika u kontaktu nije bilo. Hrvatskim korelativnim prilozima *kako - tako* u istrorumunjskom su doslovno odgovarali korelativni prilozi *cum - ašā*, ali za hrvatski pridjevski korelativni par *kakav, -kva, -kvo - takav, -kva, -kvo* u istrorumunjskom nije bilo formalnih morfoloških ekvivalenata, a to je kod dvojezičnog stanovnika moralo neprestano u govoru dovoditi do "pogrešaka". U govorima južnih sela rješenje je nađeno u jednostavnom posuđivanju pridjevskih korelativa iz čakavskoga (*cačov, cacovę - tacov, tacovę*) (Kovačec, 1967, 204-6; 1968, 105), dok je u žejanskom govoru, koji je i inače vitalniji, došlo do stvaranja nove serije oblika po uzoru na hrvatsku seriju *kakov, -a, -o - takov, -a, -o*, ali vlastitim morfološkim sredstvima. S pomoću istrorumunjske morfološke građe, iz korelativnog para priloga *cum - ašā* izveden je pridjevski korelativni par *cūmile, cūma, cūmo - ašāv, ašāva, ašāvo* koji u potpunosti pokriva značenja i funkcije odgovarajućeg para u hrvatskom (Kovačec, 1967, 204-8; 1968, 104-5). Štoviše, novotvorina *ašāv, -a, -o* toliko se dobro integrirala u istrorumunjski sustav da je razvila i deklinacijske oblike po uzoru na posesive:

	m.r.	ž.r.	sr.r.
Sg. Nom.-akuz.	<i>ašāv</i>	<i>ašāva</i>	<i>ašāvo</i>
Gen.-dat.	<i>ašālvę</i>	<i>ašāl'ę</i>	<i>(a ašāvo)</i>
Pl. Nom.-akuz.	<i>ašāl'</i>	<i>ašāve</i>	
Gen.-dat.	<i>ašālorę</i>	<i>ašālorę</i>	

(Kovačec, 1967, 208).

Čini se ipak da je u istrorumunjskoj gramatici najdalekosežnije posljedice po njegovu tipologiju imalo uvođenje glagolskog aspekta po uzoru na hrvatski: istrorumunjski je danas jedini romanski idiom koji ne samo što raspolaže razrađenim morfološkim mogućnostima za izražavanje glagolskoga aspekta, nego je aspekt u istrorumunjskom glagolu "prisila", "obveza", gotovo u jednakoj mjeri kao rod, broj ili vrijeme. Objašnjenje takvu stanju svakako valja tražiti u tome što su preci Istrorumunja (uključujući i baškanske Vlahe) već barem jedno tisućljeće na Balkanskom poluotoku bili u neprestanom dodiru sa slavenofonim stanovništvom koje je u svojim jezicima aspekt glagola dosljedno izražavalo, i što je kod toga stanovništva dvojezičnost već odavna masovna, obvezatna i aktivna pojava. Kako god bilo, i pri uvođenju slavenskoga (hrvatskoga) glagolskog aspekta u istrorumunjski odlučujuću je ulogu, slično kao pri uvođenju u istrorumunjski srednjega roda, odigralo posuđivanje velikog

broja hrvatskih (i općenito slavenskih, koji su se redovito s hrvatskima mogli poistovjetiti) glagola u istrorumunjski. Bilo bi moguće sastaviti popise od nekoliko stotina istrorumunjskih glagola, koji se svakodnevno upotrebljavaju, a koji imaju paralelno tri oblika - za svršeni, trajni i učestali aspekt.

Ne ulazeći ovdje u moguće drugačije i suptilnije interpretacije triju nizova aspekatskih oblika (Hurren, 1969, 59-90, osobito 69-70 i sl.), reći ćemo da su perfektivni oblici najčešće označeni glagolskim preverbima, preverbima (najčešće posuđenima iz hrvatskoga: *do-, iz-, na-, o-, od-, po-, pre-, pri-, raz-/rez-, s-, u-* i dr., rijetko rumunjskima: *a-, ān-*):

Perfektivno:	Imperf.:
<i>doletī</i> "doletjeti"	<i>letī</i> "letjeti"
<i>očuvęi</i> "očuvati"	<i>čuvęi</i> "čuvati"
<i>razleyā/rezlegā</i> "razvezati"	<i>leyā/legā</i> "vezati"
<i>posūze</i> "posisati"	<i>sūze</i> "sisati"
<i>zadurnī</i> "zaspati"	<i>durnī</i> "spavati"
<i>namāņčā</i> se "najesti se"	<i>māņčā</i> "jesti"
<i>adūče</i> "dovesti"	<i>dūče</i> "voditi"
<i>ānvisā</i> "usnuti"	<i>visā</i> "sanjati"

Iz navedenih se primjera vidi da dodavanjem preverba i čisto istrorumunjski glagoli postaju perfektivni (Kovačec, 1967, 71; 1968, 109-110; 1971, 125). Za ograničen broj glagola naslijeđenih iz prarumunjskoga opozicija između perfektivnog i imperfektivnog nema formalnog izraza pa npr. glagol *ažutā*, ovisno o kontekstu, može značiti ili "pomoci" ili "pomagati", a glagol *ānįurbā* "susresti" ili "sretati", *ānsurā* "oženiti" ili "zeniti" (Kovačec, 1971, 127-8). Kod stanovitog broja glagola posuđenih iz hrvatskoga perfektivnost se, u opreci prema imperfektivnosti, izražava fonetskom alternacijom (npr. *stīlī* "opaliti iz puške" - *stīl'ęi* "pucati", *macnī* "maknuti" - *miņęi* "micati", *stīsnf* "stisnuti" - *stīskęi* "stiskati"; Kovačec, 1971, 126). Iterativni se aspekt najčešće izražava infiksima posuđenima iz hrvatskoga (*-iv-, -av-*) ili pak posebnim konjugacijskim tipovima (*cosī* "kositi" - *cosīvųj* "/*kosivati", *įešī* "izaci" - *įešīvųj* "izlaziti" - *įešivųj* "/*izlazivati", *aratā* "pokazati" - *aratavęi* "pokazivati", *adūče* "dovesti" - *aducavęi* "dovoditi" - */*dovodivati*, *obeči* "obećati" - *obečųj* "obećavati", *poslayęi* "posložiti" - *poslayųj* "poslagivati" (Kovačec, 1971, 128-130).

Posuđivanje velikog broja aspekatskih parova glagola, a zatim i izlučivanje aspekatskih morfema i njihovo kombiniranje s iskonski rumunjskim glagolima naslijeđenima iz prarumunjskoga, imali su dvojake posljedice. S jedne strane, novostvorenom mogućnošću (i "prisilom") morfološkog izražavanja aspekta, istrorumunjski se odvojio od općeromanske tipologije. S druge pak strane, hibridne kombinacije (slavenski gramatički formant + romanski leksem) imale su za posljedicu novu masu posuđenica iz hrvatskoga (jer se hibridne tvorbe a

priori nastoje iz jezika eliminirati) i s time značajno reduciranje tradicionalnog rumunjskog vokabulara. Umjesto hibridnog, i po tome supletivnog, aspektskog para *tórče* "prestí" - *spredí* "isprestí" sve se više (osobito kod mlađih naraštaja) upotrebljava par koji se temelji na posuđivanju *predí* "prestí" - *spredí* "isprestí", a lik *tórče* sve više pada u zaborav. Kao uostalom i ranije raščlanjeni primjeri, i primjer aspekta pokazuje kako je jezik strukturiran sustav, pa se gramatičke i leksičke pojave, različiti jezični podsustavi neprestano prožimaju.

Kada već govorimo o glagolu, vrijedno je upozoriti na to da je istrorumunjski sustav oblika vrlo dosljedno poravnan s hrvatskim čakavskim glagolskim sustavom, s kojim se poklapa u broju oblika i, često, u njihovoj organizaciji. Do takva je poravnanja došlo prije svega reduciranjem iz istrorumunjskoga svega onoga čega u hrvatskome nema. Tako je iz istrorumunjskoga aorist (preterit) netragom nestao, a imperfekt se djelomično čuva samo na jugu, gotovo kao relik (mlađi ga govornici rijetko rabe). Redukcija konjunktiva provedena je praktički do kraja (i u drugim je dijalektima rumunjskoga jezika konjunktiv po posebnim morfološkim oblicima sveden na 3. l. sg. i 3. l. pl.), jer ga nema u čakavskom. No istrorumunjski glagol "biti" (fi) do danas je sačuvao sve oblike za prezent konjunktiva (*neca jo fívu*, *neca tu fíj*, *neca je fíje*, *neca noj fíjém/fim*, *neca voj fíjé/fíj*, *neca jel' fívu*), jer su se oni u potpunosti poklopili po značenju i funkciji s čakavskim oblicima glagola biti (*neka budem*, *neka budeš* itd.) (Kovačec, 1966, 75).

Kao što smo već drugdje istaknuli, istrorumunjski je stoljećima bio ne samo u kontaktu s hrvatskim nego, što izravno a što posredno, i s talijanskim jezikom, kako u njegovu standardnom liku tako osobito s istromletačkim dijalektom. U južnim selima još se i danas mnogi stariji muškarci tečno služe talijanskim, a i u Žejanama starije osobe u stanovitoj mjeri poznaju talijanski. Kako je i kontakt istrorumunjskoga s talijanskim bio dugotrajan, talijanski kao veliki kulturni jezik, jezik velikog prestiža, dugo vremena jezik administracije i javnih institucija (osobito na jugu) ostavio je također mnogobrojne leksičke tragove u istrorumunjskom (Kovačec, 1992, 172). Posuđenice iz talijanskoga obično se u istrorumunjskom morfološki adaptiraju. Tako venecijansko *medigo* "liječnik" u žejanskom istrorumunjskom postaje *médiy* (sg.), *médiž* (pl.) slično kao *ántréy* "cio, citav", *ántréz*; *luný* "dug", *lunž* i sl.). No u južnim selima ta ista riječ dolazi s očuvanim dočetkom -o: *médigo*, pl. *médiz/médiž*. Riječ *cuñádo* "djever, svák" čuva dočetak -o za jedninu i na sjeveru i na jugu, ali se množina oponira prema jednini konsonantskom alternacijom: *cuñádo* (sg.), *cuñáz* (pl.) (alternacija kao u *suséd* /sg./ - *suséz*

/pl./). Unatoč različitom stupnju adaptacije imenica ovoga tipa, unatoč tomu što je na jugu imenica na -o (uključujući i osobna imena kao *Mario*, *Alfio*, *Romano*, *Džulio*, *Tito* itd.) mnogo više nego u Žejanama, važno je istaknuti da je posuđivanje imenica na -o, što izravno iz talijanskoga što preko hrvatskoga, urodilo stvaranjem novoga tipa imenica muškog roda s dočetkom /-o/ u jednini, a u množini s dočetkom /-ij/ ili pak s alterniranim konsonantom i /-o/:

<i>spózo</i> - <i>spózi</i>	ili	<i>cuñádo</i> - <i>cuñáz</i>
<i>impjegáto</i> - <i>impjegáti</i>		<i>médigo</i> - <i>médiž/médiž</i>
<i>góbo</i> - <i>góbi</i>		

Uvođenje ovoga morfološkoga tipa imalo je za posljedicu pojačavanje opozicije "jednina" - "množina" koja je, zbog fonetskih promjena, kod velikog broja imenica bila narušena (**lup* - **lǫ lup* - *lup*), ali istodobno u množini dovodi do zatamnjenja opozicije između neodređenog i određenog oblika imenica muškoga roda (*góbi* tu opoziciju neutralizira, ali se ona jasno čuva u *médiž* /neodređ./ - *médiži* /određ./) (Kovačec, 1992, 173). Krajnja je posljedica ovoga utjecaja da se istrorumunjski tipološki još više približio hrvatskom.

Napokon, i istrorumunjski je glagol na jugu pretrpio jedan zanimljiv talijanski utjecaj. Istrorumunjski glagol *verí* "dolaziti, doći" pod talijanskim je utjecajem razvio dva značenja karakteristična za sjevernotalijanske dijalekte. S jedne je strane razvio značenje "postati, postajati" (tal. *venire* = 'diventare'), a taj razvoj nije nepoznat ni u hrvatskim govorima u Istri. S druge strane, po uzoru na talijanski razvio je izraz pasiva. Talijanski normalno pasiv izražava s pomoću pomoćnog glagola *essere* i participa (Tekavčić, 1972, II, 318-329), a po uzoru na sjevernotalijanski, gdje se pasiv izražava s pomoću pomoćnog glagola *venire* i participa (Rohlf, 1970, 129; Zingarelli, 2125), južni istrorumunjski govori razvili su novo sredstvo za izražavanje pasiva pomoćnim glagolom *verí* "doći": *váca verít-a ufíse* "krava je bila ubijena" pored općega *váca fóst-a ufíse*. Ipak valja upozoriti na barem dva ograničenja ove nove mogućnosti. U talijanskom je navedeni tip pasiva ograničen na jednostavne glagolske oblike, na "jednostavna vremena" (Zingarelli, 2125), dok se u južnom istrorumunjskom navedena konstrukcija može upotrijebiti u bilo kojem vremenu. Drugo, u južnom istrorumunjskom, gdje smo ovu konstrukciju zabilježili, ona nije u općoj i neospornoj uporabi; štoviše, neki govornici smatraju da ona nije "ispravna", a mi smo je zabilježili samo kod govornika koji se aktivno služe talijanskim (Kovačec, 1992, 173-4).

U zaključku se može reći kako analiza istrorumunjskoga (kao, uostalom, i drugih idioma koji imaju

status sličan njegovu) pokazuje da utjecaj drugoga jezika može zahvatiti bilo koji razdio gramatike jednoga jezika i čak duboko izmijeniti njegovu gramatičku strukturu (Weinreich, 1966, 29, 30, 42; Kovačec, 1968, 111). Pod stranim je utjecajem ne samo moguć transfer gramatičkih monema, nego i stvaranje novih gramatičkih kategorija. No pri svemu tome, osim o čisto jezičnim čimbenicima, valja voditi računa i o tome da su se tako mnogobrojne i tako duboke promjene u istrorumunjskoj gramatici mogle dogoditi samo u specifičnim izvanjezičnim (povijesnim, društvenim, psihološkim i sl.) okolnostima. Svakako je najvažniji čimbenik u svim ovim promjenama višestoljetna aktivna dvojezičnost istarskih Rumunja (kao i njihovih predaka balkanskih Vlaha), a ta je dvojezičnost danas opća, protegnuta na cijelu zajednicu pa su svi njezini članovi aktivni bilingvi. Istrorumunji su, osim toga, prisiljeni

svakodnevno služiti se hrvatskim, a hrvatski jezični tip na istrorumunjski je djelovao stoljećima. pritom u istrorumunjskom nikada nije bilo institucija koje bi se opirale hrvatskom utjecaju: na istrorumunjskom nije bilo ni crkve, ni škola, ni glasila, nema čak ni značajnijeg folklor, a Istrorumunji nemaju nikakav poseban nacionalni osjećaj (najčešće se izjašnjavaju Hrvatima). Osim intenzivnih i svakodnevnih doticaja s okolnim hrvatskim stanovništvom, važno je navesti i to da Istrorumunji imaju pozitivan odnos prema hrvatskom kao jednome od svojih jezika, i da ga smatraju jezikom društvenog prestiža. Napokon, reduciran broj govornika istrorumunjskoga, razasutih na dosta velikom prostoru, pridonosi tomu da se istrorumunjski, kojemu je kohezija ionako oslabljena, još više otvori stranim utjecajima (Kovačec, 1968, 111-112).

RIASSUNTO

Nonostante alcuni vecchi linguisti siano dell'opinione che le costruzioni grammaticali siano immuni dalle influenze esterne e che le interferenze linguistiche nella grammatica siano molto rare e superficiali, nuovi studi hanno dimostrato che anche nella grammatica sono possibili influenze aglottiche, specie se il contatto avviene in condizioni extra linguistiche che non impediscono le influenze esterne e che anzi le favoriscono. L'istroromeno è un idioma che non possiede istituzioni extra linguistiche "di difesa" e che, causa il lungo e obbligato bilinguismo di chi lo pratica, ha subito cambiamenti radicali nella grammatica dovuti all'influenza della lingua croata (soprattutto del dialetto čakavo) e che hanno determinato a loro volta cambiamenti nelle sue caratteristiche tipologiche. Oltre ai fenomeni qui trattati viene presentato come l'istroromeno abbia tralasciato l'uso del genere neutro romeno e abbia contemporaneamente sviluppato la possibilità dell'espressione morfologica del genere neutro di tipo slavo negli aggettivi e nei sostantivi. Sono spiegati anche i meccanismi che hanno permesso, sotto l'influenza del croato, lo sviluppo di un'espressione sistematica dell'aspetto verbale. L'istroromeno è oggi l'unico idioma neolatino che esprime obbligatoriamente e relativamente l'aspetto coerente dell'azione verbale, similmente a quanto avviene nella lingua croata.

LITERATURA

- Filipović, Rudolf** (1986), Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira, Zagreb.
- Graur, Alexandru** (1960), Studii de lingvistică generală, București.
- Hurren, H. Antony** (1969), Verbal Aspect and Archi-Aspect in Istro-Rumanian, *La Linguistique*, Paris, 2/1969, str. 59-90.
- Kovačec, August** (1966), Quelques influences croates dans la morphosyntaxe istroroumaine, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, Zagreb, N° 21-22/1966, str. 57-75.
- Kovačec, August** (1967), Certaines modifications grammaticales et sémantiques des "quantitatifs" et "qualitatifs" istroroumains dues à l'influence croate, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, Zagreb, N° 23/1967, str. 195-210.
- Kovačec, August** (1968), Observations sur les influences croates dans la grammaire istroroumaine, *La Linguistique*, Paris, 1/1968, str. 79-115.
- Kovačec, August** (1971), Descrierea istroromânei actuale, București.
- Kovačec, August** (1971b), Le calque lexical d'après le croate comme cause de certains changements grammaticaux subis par les "quantitatifs" istroroumains, Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, București, Vol. II, str. 1127-1131.
- Kovačec, August** (1984), Istroromâna, Tratat de dialectologie românească, sub conducerea lui Valeriu Rusu, Craiova, str. 550-591.
- Kovačec, August** (1992), Eléments italiens du lexique istroroumain, *Linguistica XXXII*, Paulo Tekavčić sexagenario in honorem oblata, Vol. II, Ljubljana, str. 159-175.
- Maillet, Antoine** (1958), Linguistique historique et linguistique générale, Paris (prvo izdanje 1921).
- Maillet, Antoine** (1952), Linguistique historique et linguistique générale, Tome II, Paris (citirani članak Sur le bilinguisme /str. 99-103/ objavljen je prvi put 1933. u svesku H. Delacroix et alii: Psychologie du langage, Paris, str. 167-171).
- Petrovici, Emil** (1967), Le modèle serbo-croate du système phonématique istroroumain, *Phonologie der Gegenwart, Vorträge und Diskussionen...*, Hrsgb. v. Josef Hamm..., Graz-Wien-Köln, str. 262-272.
- Petrovici, Emil** (1969), Interpénétration des systèmes linguistiques, Actes du Xe Congrès international des linguistes, Bucarest, 28 août - 2 septembre 1967, Bucarest, str. 37-56.
- Pușcariu, Sextil** (1926), Studii istroromâne, în colaborare cu M. Batroli, A. Belulovici și A. Byhan. Vol. II. Întroducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromân, București.
- Pușcariu, Sextil** (1929), Studii istroromâne... Vol. III: Bibliografie critică, listele lui Bartoli, texte inedite, note, glosare, București.
- Rohlf, Gerhard** (1970), Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti, Sintassi e formazione delle parole, Traduzione di T. franceschi e M. Caciali Fancelli, Torino.
- Schuchardt, Hugo** (1922), Brevier, Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Als Festgabe zum 80. Geburtstag des Meisters zusammengestellt und eingeleitet von Leo Spitzer, Halle (Saale).
- Tekavčić, Pavao** (1972), Grammatica storica dell'italiano, Volume II, Morfosintassi, Bologna.
- Weinreich, Uriel** (1966), Languages in Contact. Findings and Problems. With Preface by André Martinet (VII-IX), Fourth Printing, London-The Hague-Paris (prvo izdanje 1953).
- Zingarelli, Nicola** (1989), Vocabolario della lingua italiana. Il nuovo Zingarelli. Undicesima edizione, a cura di Miro Dogliotti e Luigi Rosiello, Bologna.